

Якимчук Б.А.

кандидат психол. наук, доцент кафедри психології
Уманського державного педагогічного університету
м. Умань, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НА РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УЧНІВ

Навчання - це складний тривалий процес пізнавальної діяльності учнів. Складність його полягає в тому, що кількість знань, якими має оволодіти підростаюче покоління з кожним роком зростає, а пізнавальні можливості школярів і час, відведений на навчання, до певної міри обмежені.

Піднесення загальноосвітнього рівня, забезпечення глибоких знань і практичних умінь учнів вимагають удосконалення навчального процесу на основі всебічної активізації їхньої пізнавальної діяльності.

Активізація пізнавальної діяльності пов'язана з мобілізацією інтелектуальних і вольових зусиль учнів, уміннями й здатністю переборювати труднощі, активною самостійною працею у навчанні.

Формування в учнів пізнавальних інтересів у навчальній діяльності набуває дедалі більшого значення і посідає одне з провідних місць у колі психолого-педагогічних досліджень і теоретичних праць. Дедалі частіше обговорюються актуальні проблеми перебудови методів викладання і підвищення рівня знань учнів.

Пошуком оптимальних шляхів розвитку пізнавальних інтересів, шляхів та методів розвитку пізнавальної діяльності займались А.М. Алексюк, З.О. Онищук, Г.І. Щукіна. Вони розглядали пізнавальний інтерес як стимул подолання труднощів у навчанні, отримання морального задоволення від роботи, намагання розширити горизонти знань активного творчого пошуку [3,4].

Активність учнів — один із принципів навчання, що передбачає роз'яснення мети і завдань навчального предмета, значення його для розв'язання життєвих проблем, для перспектив самого учня; використання у процесі навчання

розумових операцій (аналіз, синтез, узагальнення, індукція, дедукція); появу позитивних емоцій; наявність позитивних мотивів; раціональні прийоми праці на уроці; критичний підхід у процесі викладання матеріалу, його засвоєння; наявність належного контролю і самоконтролю.

Пізнавальний інтерес – це такий психологічний «феномен», який має відношення не тільки до навчальної та пізнавальної діяльності, а широко входить в усі сфери життєдіяльності людини, чи йдеться про працю, техніку, мистецтво, чи навіть про спорт та фізичні дії. Пізнавальний інтерес визначає і зміст творчої діяльності.

Чинники, що ними керується школяр у будь-якій діяльності, являють собою взаємообумовлений комплекс мотивів (пізнавальних, соціальних, психічних), серед яких найчастіше домінує інтерес до змісту, процесу та результату діяльності. Проникнути в структуру мотивів, котрими збуджується діяльність школярів, складно. Це можна зробити лише через розкриття психологічного змісту діяльності, окремих дій, в яких формуються психічні якості. Будь-яка свідомо дія людини є розв'язанням завдання. Відношення до завдання, до цілей та обставин дії, в силу яких це завдання не тільки розуміється, а й сприймається, складає внутрішній зміст дії. Таким чином внутрішній зміст діяльності складають мотиви людини, якими вона керується і які виражають собою трансформацію поставлених цілей [2].

З цього випливає, що пізнавальний інтерес - це чинник не тільки зовнішньої, а й внутрішньої основи знань, що здобуваються, тому що він сприяє більш досконалому засвоєнню істини і, звісно ж, більшою мірою розкриває свідому силу науки та наукових істин. Інтенсивно впливаючи на процес пізнавальної діяльності школяра, пізнавальний інтерес збуджує особисте ставлення до знань, завдяки чому діяльність школяра набуває інтенсивного творчого характеру. Вона проходить легше, швидше та продуктивніше.

Ідея цілісного формування особистості учня підводить нас усе ближче до думки, що вплив навчання в одній сфері становлення особистості обов'язково відображається і на інших сферах діяльності особистості. Так, пізнавальний

інтерес здатний впливати і на естетичну активність учня, яка є внутрішньою силою його пізнавальних і практичних дій.

Пізнавальний інтерес виражається в поглибленому вивченні, постійному й самостійному здобутті знань в галузі зацікавлення, в активному дієвому опануванні необхідних для цього способів, у наполегливому доланні труднощів, що зустрічаються на шляху оволодіння знаннями і способами їх здобуття. Структуру пізнавального інтересу як якості особистості складає взаємодія знань, умінь і мотивів пізнання, якими володіє школяр.

Об'єктивні умови, відповідні природі пізнавального процесу, створює проблемне навчання. Проблемне навчання організовується відповідно до психологічних закономірностей розумової діяльності, які багато в чому збігаються із закономірностями процесу засвоєння.

Засвоєння відбувається в активній розумовій діяльності. Ще І.М. Сеченов зауважив, що акт мислення не є «чиста» думка, він включає в себе мотив як обов'язковий компонент, як пусковий механізм, що регулює активність мислення і походить із діяльності суб'єкта [2].

Сформований раніше пізнавальний інтерес учня як мотив діяльності сприяє появі у нього пізнавальної потреби в проблемній ситуації. На базі потреби, що виникає народжується пізнавальний інтерес як мотив дій, пов'язаний із засвоєнням нових знань.

У процесі розв'язання нових пізнавальних завдань і проблемних ситуацій мотив взаємодіє з фондом потрібних знань та умінь, і тоді виникає внутрішня мотивація діяльності, заснована на переліку гіпотез та реальних результатів дій. Мотиви пізнання, в свою чергу формуються і змінюються під впливом засвоєння нових, більш цінних для особистості знань і способів діяльності. Великого значення набуває пошукова та творча діяльність в якій найбільш інтенсивно розвиваються зростаючі пізнавальні можливості учня.

Пошукова діяльність створює умови для формування пізнавальних умінь, необхідних для задоволення пізнавальних інтересів і потреб школяра.

Взаємозв'язок знань, способів і мотивів у структурі пізнавальної діяльності

учня характеризує діалектичний взаємозв'язок відношення і відображення в процесі пізнання.

На основі аналізу літературних джерел нами було висунуте припущення, що організація нестандартних форм навчання з використанням проблемно-пошукових методів та прийомів може створити сприятливі умови для ефективного засвоєння навчального матеріалу,

Перевірка цієї гіпотези здійснювалася в процесі тривалого формуючого експерименту.

З метою пошуку ефективних шляхів розширення пізнавальних інтересів школярів нами було здійснене дослідження, яким ми охопили понад двісті учнів та вісімнадцять учителів загальноосвітніх шкіл міста Умань. До роботи були залучені студенти Уманського державного педагогічного університету.

На основі результатів психолого-педагогічного дослідження можна зробити висновок, що методика нетрадиційних уроків позитивно впливає на ефективність пізнавального інтересу в розвитку навчальних можливостей школярів.

Розглядаючи пізнавальні інтереси як рушійну силу, що здатна внести значні корективи у формування школяра з активною життєвою позицією, яка проявляється у самостійності та ініціативі, в творчому підході до розв'язання завдань, ми виявили, що інтерес виступає найбільш енергійним активізатором і стимулятором діяльності, реальних предметних, навчальних, творчих дій і життєдіяльності загалом. Від зацікавленості учнів, від їх інтересу до певного виду діяльності залежить їхня увага на уроці, творчий настрій на активність.

Пізнавальна діяльність учнів на уроках - це їх свідомо діяльність, спрямована на пізнання істотних властивостей об'єктів і законів з метою засвоєння основ наук.

Результати виконаного нами дослідження дають нам підстави стверджувати, що процес розвитку пізнавального інтересу — це не прямолінійне нарощування його нових якісних характеристик, а процес, що піддається впливу діалектичних протиріч розвитку, насичений спадами і підйомами, обумовленими взаємодією знань, умінь і мотивів навчання школярів.

Рівень сформованості знань в учнів, обраних для проведення дослідження, як в умовах експериментальної методики, так і в умовах традиційного навчання визначався за спеціально розробленими анкетами, тестами та завданнями.

Аналіз робіт школярів, які брали участь у дослідженні показав, що при застосуванні різних способів активізації навчальної діяльності в рамках нетрадиційних форм рівень сформованості знань з різних навчальних дисциплін значно зростає. Про це переконливо свідчать результати проведених досліджень.

Серед чинників, що забезпечили таку результативність, передусім слід виділити підвищену емоційність, великі можливості у формуванні пізнавального інтересу учнів до предмета, продуктивну розумову діяльність учнів тощо.

Результати дослідження вказують на доцільність індивідуалізації та диференціації у навчанні. При цьому слід пам'ятати, що значний потенціал успіху прихований в емоційній атмосфері навчання, в позитивному емоційному тонусі діяльності.

Проведена експериментальна робота засвідчила, що заходи, спрямовані на стимулювання позитивних емоційних переживань, забезпечення взаєморозуміння між учителем і учнями, підвищеного інтересу до навчання, сприяють формуванню позитивних мотивів навчання та активізації пізнавальної діяльності учнів, підвищенню їхнього інтересу до навчання, зростанню рівня допитливості, активності.

Література:

1. Васильєв С. Розвиток творчої особистості// Рідна школа 2001., №1 -39с.
2. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – М.: СПб., 2002. – 286с.
3. Щукина Г.И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе. — М.: Просвещение, 1979. - 160с.
4. Щукина Г.И. Познавательные интересы в учебной деятельности школьников. – М.: Знание, 1972. - 164с.